

VILNIUS GEDIMINAS TECHNICAL UNIVERSITY

Algimantas MAČIULIS

TRENDS OF ARTISTIC EXPRESSION
IN CONTEMPORARY LITHUANIAN
ARCHITECTURE

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

HUMANITIES,
HISTORY AND THEORY OF ARTS (03H),
SCULPTURE AND ARCHITECTURE (H312)

Vilnius LEIDYKLA TECHNICA 2013

Doctoral dissertation was prepared at Vilnius Gediminas Technical University in 2009–2013.

Scientific Supervisor

Assoc Prof Dr Kęstutis LUPEIKIS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

The dissertation is being defended at the Council of Scientific Field of History and Theory of Arts at Vilnius Gediminas Technical University:

Chairman

Prof Dr Rimantas BUIVYDAS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

Members:

Prof Dr Habil Konstantinas JAKOVLEVAS-MATECKIS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Dr Tojana RAČIŪNAITĖ (Vilnius Academy of Arts, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Prof Dr Rein RAUD (University of Helsinki, Humanities, Philosophy – 01H),

Assoc Prof Dr Almantas Liudas SAMALAVIČIUS (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

Opponents:

Assoc Prof Dr Rasa BUTVILAITĖ (Vilnius Academy of Arts, Humanities, History and Theory of Arts – 03H),

Assoc Prof Dr Eglė NAVICKIENĖ (Vilnius Gediminas Technical University, Humanities, History and Theory of Arts – 03H).

The dissertation will be defended at the public meeting of the Council of Scientific Field of History and Theory of Arts in the Senate Hall of Vilnius Gediminas Technical University at 10 a. m. on 9 December 2013.

Address: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania.

Tel.: +370 5 274 4952, +370 5 274 4956; fax +370 5 270 0112;

e-mail: doktor@vgtu.lt

The summary of the doctoral dissertation was distributed on 8 November 2013.

A copy of the doctoral dissertation is available for review at the Library of Vilnius Gediminas Technical University (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lithuania).

© Algimantas Mačiulis, 2013

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

Algimantas MAČIULIS

ŠIUOLAIKINĖS LIETUVOS
ARCHITEKTŪROS MENINĖS RAIŠKOS
TENDENCIJOS

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

HUMANITARINIAI MOKSLAI,
MENOTYRA (03H),
SKULPTŪRA IR ARCHITEKTŪRA (H312)

LEIDYKLA
Vilnius TECHNICA 2013

Disertacija rengta 2009–2013 metais Vilniaus Gedimino technikos universitete.

Mokslinis vadovas

doc. dr. Kęstutis LUPEIKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Disertacija ginama Vilniaus Gedimino technikos universiteto Menotyros mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. dr. Rimantas BUIVYDAS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Nariai:

prof. habil. dr. Konstantinas JAKOVLEVAS-MATECKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

dr. Tojana RAČIŪNAITĖ (Vilniaus dailės akademija, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

prof. dr. Rein RAUD (Helsinkio universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01H),

doc. dr. Almantas Liudas SAMALAVIČIUS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Oponentai:

doc. dr. Rasa BUTVILAITĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H),

doc. dr. Eglė NAVICKIENĖ (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03H).

Disertacija bus ginama viešame Menotyros mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. gruodžio 9 d. 10 val. Vilniaus Gedimino technikos universiteto senato posėdžių salėje.

Adresas: Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva.

Tel.: (8 5) 274 4952, (8 5) 274 4956; faksas (8 5) 270 0112;

el. paštas doktor@vgtu.lt

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2013 m. lapkričio 8 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus Gedimino technikos universiteto bibliotekoje (Saulėtekio al. 14, LT-10223 Vilnius, Lietuva).

VGTU leidyklos „Technika“ 2182-M mokslo literatūros knyga.

Introduction

Research problem and relevance of the work. Artistic expression of Lithuanian architecture in the second half of the twentieth century is examined episodically, concerning different areas of architecture. Recent researches concentrate on a single architectural style, trend, period of time, use of certain construction or material. During this kind of segmented examination, architectural theory is faced with objectivity problems. When a research of a short period of time does not consider development of trends, when the context and ongoing events are not evaluated, when influences of foreign styles and trends are missed out, it is quite difficult to evaluate the meaning or importance on particular architectural theory in question.

As a result of this low level of investigation, Modern Lithuanian architecture is classified into three main styles – Modernism, Late Modernism and Post-Modernism. This practice is appropriate, but artistic expression of architectural objects is far more complex, the variety of trends in each of these styles is great, and most of them have not been established so far. These different architectural trends often influence a single object simultaneously, at the same time and, in many cases, their artistic expression has a national or regional character, influenced by different social, political, economic and cultural processes.

Researchers of Modern Lithuanian architecture have always acknowledged the influence of the international style, but the question of national originality has been limited to the studies of regionalism with little consideration of its contact with functionalist aesthetics. Researches of Late Modernism are limited to the period until the restitution of independence, ignoring technical aesthetics of *high-tech* and *slick-tech* architecture that emerged in the last decade of the 20th century, and are still seen today. Reviews of Post-Modern complexity are often limited to stylization and application of historic architectural elements. Contemporary architectural design usually takes place in digital environment, and leads architecture, as an entity, to a different level of artistic expression, based on virtual tools and form creation processes, but influences of previous architectural styles can still be observed.

Research works, dealing with individual styles of artistic expression, tend to ignore overall stylistic context, while this work analyses styles and trends holistically, acknowledging and illustrating their potential "overlap". This work is relevant in an aspect of art history as it examines issues directly connected to contemporary architecture.

Subject of the research. The research is focused on the artistic expression of global architectural styles and trends in Lithuanian architecture. Based on similar works of foreign researchers, separate features of global architectural styles and trends are identified, their ways of expression in Lithuanian architecture are defined. As a conclusion of a study, based on the evidence reviewed, normative model is created. Model is based on artistic expression of styles and trends, it evaluates the complexity of influences spread in Modern and contemporary Lithuanian architecture. Graphic way of showing styles and trends helps to identify the pattern of artistic expression, principles of creative interfaces. It shows their stylistic context, development over time and overlapping.

Objective and tasks of the research. Main objective of the research is to analyze global influences on contemporary Lithuanian architectural expression, to assess their prevalence and relationships with each other, indicate trends.

In order to achieve the research objective, following tasks have been defined:

1. Detection and identification of foreign architectural styles and trends in modern architecture of Lithuania, until 1990's:
 - identify features of their expression, specificity, prevalence;
 - assign them to contemporary Lithuanian architecture.
2. Overview the diversity of different architectural trends in 1990–2013.
 - identify features of their expression, specificity, prevalence;
 - specify the tendencies.
3. Create a normative model of styles and trends, which reflects the objects examined and helps the assessment of the context of artistic expression in contemporary Lithuanian architecture.

Research methodology. Each section of parts I and II, is structured in the same manner. Theoretical material, related to features of a specific architectural trend or style is presented at the beginning of each chapter, using a comparative analytical method, which is then analyzed using comparative analysis method, in order to assess the prevalence of specific architectural trend in Lithuanian architecture. Part III describes the normative model of styles and trends, developed according to the normative development study, described by Pentti Routio (2007).

Study is based on analysis of written sources, illustrations, drawings, and empirical studies of specific objects. Conclusions are drafted after assessing the summarized material and the results of normative study. Depending on the level, nature and spread of certain trend, foreign and Lithuanian examples of

architectural objects can be compared both separately and together, in order to illustrate the nature of the spread, or the same type of characteristics.

Research boundaries. In order to enhance the research relevance, study deals exceptionally with the architectural styles and trends that have direct impact on artistic expression of contemporary Lithuanian architecture (starting approximately 20th century, 6th decade). Due to low level of investigation, research focuses on exploration of architectural trends starting from 1990's. In order to assess wider context, a review of previous studies, analyzing the stylistic evolution of Modern architecture in Lithuania is also presented. Architectural styles and trends are analyzed solely in terms of artistic expression. Social and cultural aspects of certain period are presented in a brief overview before each part.

This study does not aim to draw up an inventory of all modern and contemporary works of architecture. Also, does not seek to mention all currently active authors. Examples used in this research illustrate most definitive artistic expression trends, affecting the development of contemporary architectural forms. Gathered information is categorized by qualitative rather than quantitative parameters, then summarized by creating certain categories. In this way, the particular style or direction of artistic expression of Lithuanian architecture is defined.

Scientific novelty of the research. Previous researches, concerning architectural expression of Lithuanian architecture can be divided into several groups:

1. Studies describing general features of the artistic expression during a certain period of Lithuanian architecture.
2. Analysis of one particular architectural style or trend and its influence on contemporary Lithuanian architecture.
3. Research related to specific types of buildings (industrial, sacred, domestic, etc.), artistic expression, particular construction or used material.
4. Works that explore socio-cultural, political and other influences in contemporary Lithuanian architecture.

Comprehensive, integrated analysis concerning artistic expression of contemporary architectural trends in Lithuania, influences of different Modern architecture trends and their interactions with each other, has not yet been performed.

Practical meaning of the research. Normative style and trend model can be used in practice in further researches of artistic expression, as well as in architectural education, where it is necessary to provide basic knowledge of architectural context during certain period. Graphic expression of normative model enables an easy way to compare it to similar art history models of other fields. This way it helps to analyze architecture in interdisciplinary manner, connecting it directly to other artistic fields. Architectural styles are also important to the researchers of culturology, history, etc.

Defended propositions

1. Architectural styles and trends, typical to foreign architecture, can also be obtained in Lithuania, the only difference is artistic expression and time factor.
2. Modern and Late Modern architecture in Lithuania relied on almost identical artistic means of expression as abroad, but simultaneously developed a distinctive regional direction of Modern architecture.
3. The spread of Post-Modernist architecture in Lithuania is fragmented, usually in the form of stylization of historical forms.
4. Contemporary design of architectural form is based on the artistic expression of global architecture trends.

Approbation of work results. Three research articles related to dissertation topic were published in peer-reviewed journals, as well as two reports were presented in scientific conferences, and two reports in educational seminars, in Lithuania:

- „4D architektūroje“, in international scientific conference „Menų sąveika architektūroje 2011“, in Vilnius.
- „Struktūra ir forma šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje“, in international scientific conference „K. Šešelgio skaitymai 2012“, in Rokiškis.
- „Fasadų transformacijos medijų pagalba“ in educational seminar „Medijų menas ir komunikacija 2012“, in Vilnius.
- „Šiuolaikiniai architektūrinės formos kūrimo principai“ in educational seminar „Šiuolaikinis dizainas skaitmeninėje erdvėje 2013“, in Vilnius.

Structure of dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, conclusions, bibliography, and list of author's publications related to research topic. Also a list of figures.

Introductory section discusses the research problem and its relevance. It also determines the subject matter and purpose, sets tasks to achieve the objective, limitations and directions of the study, defines the methodology used, formulates defended propositions.

The first chapter of the thesis overviews an evolution of Modern architecture in Lithuania and abroad, until the 1990's. Second chapter of the thesis establishes a foreign architectural styles and trends in architecture of Lithuania since 1990, as well as their possible impact on architectural tendencies of today. The third chapter is devoted to the normative study of artistic expression features, theoretical justification, its graphic fulfillment and description of the results obtained, as well as the comparisons with similar studies. Conclusions are provided at the end of the research. Dissertation consists of 182 pages, 235 illustrations and 3 tables. 189 literature sources have been used for this research.

1. Development of modern Lithuanian architecture in global context until 1990's

First part of the dissertation establishes most common features of global architectural styles and trends that had an effect on Modern architecture in Lithuania until 1990's. It determines the characteristics of artistic expression, specificity, prevalence. However, to begin the analysis of artistic expression of Modern architecture, it is necessary to understand the complexity of political, social and cultural situation in Lithuania during a given period. An unusual situation has led to certain originality of the stylistic evolution of Lithuanian architecture in overall global context.

Artistic expression of functional architecture, during a given period, occurred primarily in aesthetics of international style, mixed with features from inter-war functionalism. This trend reached its purity during a period when a number of standard items (department stores, schools, kindergartens, etc.) were designed. Notable authors – E.Chlomauskas, Z. Liandzbergis, V. Dičius, also N. Kėvišas and E. Tamoševičius best known for the designs of holiday homes and hotels. During the second half of the eighth decade Modern architecture in Lithuania became more sculptural, decorative, constructive elements were used as ornaments to enrich the monotonous architectural expression. This way, hyperbolization of building structure started, turning it into an ornament.

Regional trend in Modern Lithuanian architecture emerged in a shadow of international style, adapting modern functional forms. Taking over all of the functionalist design principles Critical regionalism enriched international style's artistic expression using local materials, attention to context and local

architectural forms, offered a wider range of formal compositions. Finnish modernism and influence of A. Aalto (seen in early works of V. E. Čekanauskas) is visible in the early examples of this trend. Later - plastic and sculptural forms take over (National Opera and Ballet Theater by architect E. N. Bučiūtė 1974). Importance of natural context and responsible analysis of the situation is characterized by urban neighborhood of Lazdynai (architects V. E. Čekanauskas, V. Brėdikis 1965). Historical environment contextualised by V. and A. Nasvytis' design of National Drama Theatre in Vilnius (1981) and the Central Post Office in Vilnius (1969). Indigenous forms of interpretation of the typical home of Alytus (architect G. Girdzijauskienė, A. Maskoliūnas (1975), and V. Raginis (1976)). Throughout the last decade of the last century, critical regionalism gave way to the expression of Post-Modern architecture, but still is a noticeable trend of this century so far.

Vernacular trend in Modern Lithuanian architecture is visible from the beginning of eighth decade. It is mainly noticed in recreational facilities designed by G. Tiškus and V. Guogis. Compared to the Modern period, vernacular architecture, with certain small differences, did not really change, because both – design principles and purpose of the buildings have remained the same. In contemporary architecture, vernacular trend adopted more kitsch elements, taken from the Post-Modern period, as well as increased ornamentation. Vernacular architecture of today is associated with the customer's taste, demands for buildings in ethnic locations, and less frequently – with the architect's creative principles.

Plasticity of Late Modernism can be observed in H. Šilgalis' G. Baravykas', J. Šeibokas' designs. This sculptural approach to architectural design evolved to brutalism, which was first noticed in architectural expression of sport complexes, later, in social, cultural, recreational facilities (works of architects A. Mačiulis, E. Chlomauskas and Z. Liandzbergis, A. Lėckas). Signs of brutalist expression can be noticed in quite a few contemporary architecture objects. Usually, where open plain walls of reinforced concrete are being used. This can also be considered as an influence of contemporary Japanese architecture, rather than architectural – structural framework exaggeration.

Expressive geometric shapes of Late Modernism are seen in recreational facilities created by J. Anuškevičius, Č. Mazūras, G. Baravykas, E. Stasiulis. During this period, some of the plan structure solutions tend to resemble Post-Modernism, this is especially noticeable when primary geometric shapes are combined with plasticity. Examples of such artistic expression could be noticed in Vilnius traffic police building (architect K. Pempè, and others, 1982), "Sodra" administrative building (architect A. Gudaitis 1993), and others.

Dominant geometry and the aesthetics of plastic forms are also observed in the early Post-Modernist period, supported by a series of Post-Modern elements – stylized historical forms and eclectic elements. Hyperbolized spatial structures, focusing on the recurring items in complex compositions are the defining characteristic of structuralism. In Lithuanian architecture, this trend is noticeable since the late sixties, until 1990, and beyond.

2. Artistic expression of global architectural styles in contemporary Lithuanian architecture (1990–2013)

Last decade of the twentieth century is significantly different from the previous four decades in Lithuanian architecture, because of a change in social, cultural and political context. Private clients changed the governmental ones, large design institutes collapsed. This has opened up new possibilities for the use of new materials, resulting a firmly established complex Post-Modern artistic expression and a spread of technical aesthetics.

Technical aesthetics – *high-tech* and *slick-tech* architecture, which actually are Late Modernist exaggerations of structure and surface, emerged during the last decade of the 20th century. The fact that these trends have established themselves during the second wave of Post-Modernism (around 1995), is unique in a global context. Nowadays, *high-tech* aesthetics is used together with the *slick-tech* surfaces, concrete aesthetics, often to represent the utilitarian purpose of the building or to emphasize an important part of the structure. *High-tech* expression is mostly common in public and specialized areas, mostly – car dealerships.

Slick-tech, as a distinct architectural trend in Lithuania, started to form around year 2000, just after the urban development of the right bank of river Neris. In Lithuania, similarly to the rest of the world, *slick-tech* surface expression is used primarily in office buildings. Normative definition model shows, that this trend has great interest, since all the means of surface expression are not yet exhausted in Lithuanian architecture.

First signs of Post-Modern architecture in Lithuania are noticeable in Late-Modernist period of the seventies, when the functional building – the three-dimensional structure started being decorated using stylized historical forms – arches, towers, etc. Until 1990's, Post-Modern artistic expression in Lithuania was based on adopting historicist forms, stylization and few volumetric interpretations. Since the mid-1990's Post-Modern expression introduces the use of more diverse and more numerous material combinations, forms, historical interpretations which became more complex and more eclectic.

Context, as a key factor in new design is very important during a given period, but interpretations of the surroundings are more common in a historic, old town environment. Visible historical elements – cornices, balconies, bay windows and niches are widely reinvented. Several exceptional examples of design have to be mentioned – Central headquarters of Ministry of Defense in Vilnius (1996) by E. N. Bučiūtė, Bank of Lithuania in Klaipėda (architect J. Volungevičius, R. Lajus (1996)), and others.

Previously discussed architectural expression of *slick-tech*, associated with the autonomous treatment of surfaces, gained another perspective in contemporary building design. Basic *slick-tech* feature – geometric shape, coated with a skin of smooth glass or metal had been enchanted with the concept of autonomy of the surface. Sometimes it is achieved by highlighting outer layer of the building, which creates a new shape. Sometimes it is associated only with the duality of the surface, using special reflective glass (arena in Šiauliai by architect E. Miliūnas, 2006) as well as various glass decorations (Lithuanian energy administrative building reconstruction in Vilnius, by architect K. Pempė, 2004, business center in Kaunas, by architect R. Adomaitis, 2008).

Deconstructivism, as an independent architectural trend, did not fully establish itself in Lithuania. It can be associated with its complicated complexity and high cost. However, the spread of this trend is associated with the use of CAD programs. As principles of digital modeling is concerned to be the future trend, contemporary architecture took a lot of modeling aspects from deconstruction. This is reflected in some notable contemporary Lithuanian architectural objects such as “Swedbank” building in Vilnius by architect A. Ambrasas (2009), the Science of Communication and Information Center of Vilnius by architect. R. Palekas in 2013, and others.

3. Normative model of styles and trends of contemporary Lithuanian architecture

Originality factor in this study is perceived as a new perspective and approach to the existing material. The aim is to provide an innovative view of contemporary architectural form-making processes, identify the trends that affect the artistic expression of today’s architecture. Normative model avoids to categorize processes into viable and non-viable and it is not carried out to perform qualitative analysis. This model aims to analyze, define and explain the context in which contemporary Lithuanian architecture has developed.

Basic concept of the model is based on graphic pattern of expression. These types of visual communications are commonly used to describe the

individual events or ideas, development and changes in time. These types of visual models are commonly used in other areas, for example, to describe the technological progress. Such model provides a convenient tool for subsequent research studies, helps to organize the empirical material, to understand the processes taking place in addition to the specific area in question, as well as to evaluate the observed influences of a particular object.

Standard layout of a model provides visual clarity of information. X-axis refers to the time dimension and the Y-axis can point to any object or feature of any case, which best illustrates the evolution of the characteristics examined. The examination is of a very long process (this case – changes of artistic expression), so this type of diagram is divided into separate sections, which are then described. This kind of study may be referred to as the basis of both descriptive and normative development research. Because of the specifics of the model, same objects can be mentioned several times according to their artistic expression.

General conclusions

1. Modern architecture in post-war Lithuania has established itself in a pragmatic conditions, which was led by the political and ideological decisions, as well as increased housing needs. As a result, demand for multiplied, typical construction projects arose, which were suitable for simple, versatile and functional style. Lithuanian architects adapted the international style forms, functional aesthetics to local context. International style, globally referred as corporative, mass architecture, gained the spiritual dimension in Lithuania, as a result of the conflict with retrospective historicism, which was massively and forcefully applied before. At the beginning of 8th decade of 20th century, architecture adapted sculptural forms, started using structural elements as ornaments, began to look for more sophisticated artistic expressions.
2. Late Modern architecture in Lithuania is characterized by predominantly formal aspect – exaggerations of modernism – planned structure, functionality. Late Modernism began with the use of sculptural aesthetics, brutal forms. Although brutalism used various means of expression in global architecture, in Lithuania it is exceptionally monumental, sculptural. During later periods, visible irrational and decorative trends spread. Hyperbolized forms of Late Modernism are also noticed in Post-Modernist architecture, where stylized decorative elements were applied.
3. Regional character in Modern Lithuanian architecture has direct links with the influence of Modern architecture in Finland. During this period,

increased understanding of the importance of context arose, architecture characteristics connected to a concept of place, rather than space. This was the time, when some architects turned to vernacular forms, direct interpretations of traditional architecture, others – to critical regionalism. This trend can still be seen today, just topped with Post-Modern architectural materials.

4. Technical aesthetics of Late Modernism, which can be characterized as an exaggeration of structure, is visible in foreign architecture from the seventh decade of the last century. In Lithuania, it started in mid-90's. As a result of this leap of time, artistic expression of technical aesthetics was different, often used in the context of other means of expression, to isolate or emphasize one or another architectural element. The surface aesthetics, originating from the technical aesthetics, has been very successful in contemporary Lithuanian architecture up to these days. This is due to the persistence of business and administrative centers and the need for high-rise buildings. *Slick-tech* aesthetics led to a greater interest in the autonomous surface as a defining element of the building in contemporary architecture, which is consistent with global architectural trends as well.
5. Artistic expression of Post-Modern architecture, visible in the global architecture since the sixties, established itself in Lithuania in the second half of the eighties. Exclusive Lithuanian Post-Modern architectural feature – stylized historical elements were applied to architectural forms of Late Modernism up to 1990, after 1995 – wide range of new decorative materials are used. Domination of decorative, eclectic Post-Modernism has created a chaotic period, which virtually overwhelmed individual attempts for more spiritual approach of this style.
6. Artistic expression of contemporary Lithuanian architecture is formed by technical aesthetics, Critical regionalism, Minimalism and Deconstructivism.
7. The study revealed that architectural trends of the second half of twentieth century are influenced by socio-cultural and political processes. Research material sets a place for Lithuanian architectural artistic expression in the global context while highlighting local architectural peculiarities. Newly named and defined trends create theoretical basis for further interpretation of artistic processes in Lithuanian architecture.

List of published works on the topic of the dissertation in the reviewed scientific periodical publications

Mačiulis, M. A. 2010. Iracionalumo apraiškos XX a. užsienio ir Lietuvos architektūroje. *Urbanistika ir architektūra*. 34(3). p. 151–160. ISSN 1392-1630.

Lupeikis, K.; Mačiulis, M. A., 2011. 4D Architektūroje. *Urbanistika ir architektūra*. 35(1): 28–37. ISSN 1392-1630.

Mačiulis, M. A. 2012. Paviršius ir forma šiuolaikinėje architektūroje. *Mokslas – Lietuvos ateitis*. 4(2). p. 144–152. ISSN 2029-2341.

About the author

Algimantas Mačiulis was born in Vilnius, in 18 of February, 1984. Bachelor degree in Architecture, Faculty Architecture, Vilnius Academy of Fine Arts, 2007. Master degree in Architecture, Faculty of Architecture, Vilnius Academy of Fine Arts, 2009. In 2009–2013 – PhD student of Vilnius Gediminas Technical University. Author and co-author of 4 research papers. Projects: 34 projects of architectural design, 11 site planning projects. Participant of 5 architectural competitions. Scientific research papers written by author are signed under a name Algimantas M. Mačiulis (Mačiulis M. A.).

ŠIUOLAIKINĖS LIETUVOS ARCHITEKTŪROS MENINĖS RAIŠKOS TENDENCIJOS

Problemos formulavimas ir darbo aktualumas. XX a. antrosios pusės architektūros objektų meninė raiška Lietuvoje nagrinėjama epizodiškai, dažnai gilinantis į vieną atskirą stilių ar kryptį, laikotarpį, objekto paskirtį, naudojamas konstrukcijas ir pan. To pasekoje susiduriama su tyrimo objektyvumo problemomis, kadangi nagrinėjant trumpą laikotarpį nėra įvertinama raida ir tendencijos, nagrinėjant vieną konkretų stilių nėra įvertinami greta vykstantys reiškiniai ir procesai, taip pat dažnai nėra vertinama užsienio architektūros stilių įtaka.

Taigi, dėl menko ištirtumo yra nusistovėjusi praktika Lietuvos moderniąją architektūrą skirstyti taip pat kaip ir pasaulinę – į tris pagrindinius etapus/stilius – modernizmą, vėlyvąjį modernizmą ir postmodernizmą. Ši praktika yra teisinga, tačiau architektūros objektų meninės raiškos įvairovė kiekviename šių etapų yra didelė ir iki šiol neištirta, išsiskirianti į skirtingas kryptis, kurios dažnai veikia vieną objektą tuo pačiu metu, ir dažnu atveju skiriasi nuo pasaulinėje architektūroje vykusių procesų laiko atžvilgiu. Moderniojoje

Lietuvos architektūroje visuomet pažymima tarptautinio stiliaus įtaka, tačiau savitumo tyrimai apsiriboja regionalizmo kryptimi, menkai nagrinėjant jos sąlytį su funkcionalistine estetika, kontekstualumo klausimai dažnai nekeliami. Vėlyvojo modernizmo stiliaus tyrimai apsiriboja laikotarpiu iki Nepriklausomybės atgavimo, neįvertinant iki šiol aktualių techninės estetikos *high-tech* ir *slick-tech* krypčių. Lietuvos architektūroje postmodernizmo stilistika, dekonstruktyvistiniai formos kūrimo principai, turintys tiesioginės įtakos šiuolaikinei architektūrai, moksliniame lygmenyje apskritai nenagrinėti, dažnai apsiribojant stilizacijos ir istorinių elementų analize moksliniuose straipsniuose. Pakitę formos kūrimo principai, dažniausiai vykstantys skaitmeninėje erdvėje, tiek pasaulinėje tiek Lietuvos architektūroje lemia kitokią architektūros objektų meninę raišką, kuri vis dėlto, taip pat yra įtakota ankstesnių architektūros stilių.

Pavienių stilių meninę raišką šiuolaikinėje architektūroje nagrinėjančiuose tiriamuosiuose darbuose sudėtinga suvokti bendrą stilistinį kontekstą, todėl šiame darbe stiliai ir kryptys nagrinėjamos kompleksiskai, suvokiant ir iliustruojant jų galimą „persidengimą“. Darbas yra aktualus menotyriiniu aspektu, tiriama problematika yra tiesiogiai susijusi su šiuolaikine architektūra.

Tyrimo objektas. Tyrimo objektas yra pasaulinės architektūros stilių, meninė raiška Lietuvos architektūroje. Remiantis panašaus pobūdžio užsienio tyrinėtojų darbais, nustatomi atskiri pasaulinės architektūros stilių ir krypčių meninės raiškos bruožai Lietuvos architektūroje. Tyrimo pabaigoje, remiantis išnagrinėta medžiaga ir objektais, sukuriamas meninės raiškos bruožais paremtas, stilių ir krypčių skirstymo modelis, įvertinantis skirtingos meninės raiškos objektų paplitimą šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje. Grafinė stilių ir krypčių modelio išraiška padeda nustatyti kūrybinių principų sąsajas ir „persidengimą“, rodo jų vystymąsi laike, tuo pačiu leidžia stebėti stilistinį kontekstą.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas yra įvertinti pasaulinės architektūros stilių meninės raiškos įtaką šiuolaikinei Lietuvos architektūros raiškai, įvertinti jų paplitimą ir ryšius tarpusavyje, nurodyti vystymosi tendencijas. Siekiant tyrimo tikslo, keliami tokie uždaviniai:

1. Aptikti ir identifikuoti užsienio architektūros kryptis, įtakojusias Lietuvos moderniąją architektūrą iki 1990-ųjų:
 - nustatyti jų raiškos bruožus, savitumus, paplitimą;
 - susieti jas su šiuolaikine architektūra.
2. Apžvelgti skirtingų architektūros krypčių meninės raiškos įvairovę 1990–2013 m.:

- nustatyti jų raiškos bruožus, savitumus, paplitimą;
 - nurodyti tendencijas.
3. Sukurti normatyvinį stilių ir krypčių skirstymo modelį, kuriame atsispindėtų išnagrinėtų objektai, padėsiantį įvertinti šiuolaikinės Lietuvos architektūros stilių ir krypčių meninės raiškos kontekstą.

Tyrimo metodika. Kiekvienas I ir II dalies skyrius yra sudarytas remiantis tuo pačiu principu. Vadovaujantis analitiniu lyginamuoju metodu, kiekvieno skyriaus pradžioje yra pateikiami, teorine medžiaga paremti, konkrečios architektūrinės krypties ar stiliaus raiškos bruožai, kurie vėliau yra nagrinėjami lyginamosios analizės būdu, siekiant įvertinti tam tikros architektūrinės krypties paplitimą Lietuvos architektūroje. III-ojoje dalyje aprašomas stilių ir krypčių skirstymo modelis, kuriam vadovaujantis normatyviniu raidos tyrimu, aprašytu Pentti Routio (2007).

Tyrimė remiamasi rašytiniais šaltiniais, iliustracijų ir brėžinių analize, natūriniais empiriniais tyrimais, objektų fotofiksacijomis. Išvados pateikiamos susistemintus ir apibendrintus gautą medžiagą ir įvertintus tyrimo rezultatus.

Tyrimo ribos ir kryptys. Siekiant didesnio darbo aktualumo, tyrime nagrinėjami tik tie architektūriniai stiliai ir kryptys, kurie turi tiesioginės įtakos šiuolaikinės Lietuvos architektūros meninei raiškai (maždaug nuo XX a. 6 dešimtmečio). Dėl menko ištirtumo, daugiausia dėmesio skiriama architektūros krypčių tyrinėjimui nuo 1990-ųjų, tačiau siekiant įvertinti kontekstą kuo platesniu mastu, apžvelgiami anksčiau atlikti tyrimai, analizuojantys stilistinę Lietuvos moderniosios architektūros raidą. Tyrimė stiliai ir kryptys analizuojami išskirtinai meninės raiškos požiūriu, sociokultūriniai stilių paplitimo aspektai trumpai apžvelgiami kiekvieno skyriaus pradžioje.

Šiuo tyrimu nėra siekiama inventorizuoti visų šiuolaikinės architektūros kūrinių, taip pat nėra siekiama paminėti visų šiuo metu kuriančių autorių. Darbe naudojami pavyzdžiais siekiama iliustruoti charakteringiausias šiuolaikinės Lietuvos architektūros meninės raiškos tendencijas, turinčias įtakos šiuolaikiniams formos kūrimo principams. Surinkta informacija kategorizuojama remiantis kokybiniais, o ne kiekybiniais parametrais, vėliau apibendrinama nurodant tam tikros kategorijos bendrumus, kurie, remiantis užsienio architektūros objektais, lyginami su vietiniais. Tokiu būdu nustatomi konkretaus stiliaus ar krypties meninės raiškos bruožai Lietuvos architektūroje.

Darbo mokslinis naujumas. Šiam darbui aktualius tyrimus ir apžvalgas Lietuvos architektūrinės raiškos tema galima būtų suskirstyti į kelias grupes:

1. Tyrimai aprašantys bendrus meninės raiškos bruožus tam tikro laikotarpio Lietuvos architektūroje.
2. Vieno iš architektūros stilių ar krypčių analizė ir jos įtaka šiuolaikinei Lietuvos architektūrai.
3. Tyrimai susiję su konkrečios paskirties pastatų (pramoninių, sakralinių, gyvenamųjų ir kt.) menine raiška, ar konkrečių konstrukcijų bei medžiagų naudojimu šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje.
4. Darbai nagrinėjantys sociokultūrinės, politinės ir kitas įtakas šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje.

Išsames, kompleksiskai nagrinėjančio šiuolaikinės Lietuvos architektūros meninės raiškos tendencijas, prieš tai buvusių stilių įtakas šiuolaikinei architektūros meninei raiškai, bei jų sąveikas tarpusavyje, tyrimo iki šiol atlikta nebuvo.

Darbo praktinė reikšmė. Praktinės kuriamo stilių ir krypčių modelio panaudojimo galimybės numatomos edukaciniais ir tolimesnių meninės raiškos tyrimų tikslais. Edukacijoje svarbus bendro architektūrinio konteksto pateikimas, grafinį modelį dėkinga lyginti su kitų meno sričių raidos modeliais, numatant galimas sąsajas. Tokiu būdu architektūra nagrinėjama tarpdiscipliniškai, siejant ją su kitomis meno sritimis. Architektūros stiliai ir kryptys svarbios ir kitų mokslo šakų ir kypčių, pavyzdžiui, istorijos, kulturologijos tyrinėtojams.

Ginamieji teiginiai

1. Architektūros stiliai ir kryptys, būdingi užsienio architektūrai, vienu ar kitu laikotarpiu reiškėsi ir Lietuvos architektūroje, tačiau skyrėsi meninės raiškos būdai ir paplitimo laikotarpis.
2. Modernistinė ir vėlyvojo modernizmo Lietuvių architektūra rėmėsi beveik identiškais meninės raiškos priemonėmis kaip ir užsienio, tačiau lygiagrečiai kūrė ir savitą, regionalią kryptį.
3. Postmodernistinės architektūros meninė raiška Lietuvoje plito fragmentiškai, dažniausiai istorinių formų stilizacijos pavidalu.
4. Šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje matomi formos kūrimo principai paremti pasaulinės architektūros meninės raiškos tendencijomis.

Darbo rezultatų aprobavimas. Disertacijos tema yra atspausdinti 3 moksliniai straipsniai recenzuojamuose mokslo žurnaluose, skaityti 2 pranešimai mokslinėse konferencijose, 2 pranešimai seminaruose.

- „4D architektūroje“, tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Menu sąveika architektūroje 2011“, Vilniuje.

- „Struktūra ir forma šiuolaikinėje Lietuvos architektūroje“, tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „K. Šešelgio skaitymai 2012“, Rokiškyje.
- „Fasadų transformacijos medijų pagalba“ seminare „Medijų menas ir komunikacija 2012“, Vilniuje.
- „Šiuolaikiniai architektūrinės formos kūrimo principai“ seminare „Šiuolaikinis dizainas skaitmeninėje erdvėje 2013“, Vilniuje.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, bendrosios išvados, naudotos literatūros ir autoriaus mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas, iliustracijų sąrašas.

Darbo įvadinėje dalyje aptariama tiriamoji problema, jos aktualumas ir ištirtumas Lietuvoje bei užsienyje. Nustatomas tyrimo objektas ir tikslas, iškeliami uždaviniai tikslui pasiekti, numatomos tyrimo ribos ir kryptys, apibrėžiama naudojama metodika, nurodomi pagrindinių terminų apibrėžimai. Suformuluojami ginamieji teiginiai.

Pirmasis disertacijos skyrius skirtas Lietuvos moderniosios architektūros raidos analizei iki 1990-ųjų, užsienio architektūros stilių ir krypčių Lietuvos architektūroje apžvalgai. Antrajame disertacijos skyriuje nustatomos užsienio architektūros stiliai ir kryptys Lietuvos architektūroje nuo 1990-ųjų, taip pat jų galima įtaka architektūros tendencijoms. Trečiasis tyrimo skyrius skirtas norminio raiškos modelio teoriniam pagrindimui, grafiniam jo išpildymui bei gautiems rezultatams aprašyti, taip pat palyginimui su panašaus pobūdžio tyrimais. Darbo pabaigoje pateikiamos tyrimo išvados. Bendra disertacijos apimtis – 182 puslapiai, 235 iliustracijos, ir 3 lentelės. Tyrime panaudoti 189 literatūros šaltiniai.

Bendrosios išvados

1. Modernioji pokario architektūra Lietuvoje įsitvirtino pragmatiškomis sąlygomis, kurias lėmė politiniai ir ideologiniai sprendimai, taip pat pasikeitę apgyvendinimo poreikiai. Šiuo laikotarpiu gausėjo tipinės statybos objektų, kuriems tiko paprastas, universalus ir funkcionalus stilius. Lietuvos architektai vietiniam kontekstui pritaikė tarptautinio stiliaus¹ formas, funkcionalią estetiką. Tarptautinis stilius, užsienio architektūroje tarnavęs korporacijoms, masinei statybai, Lietuvoje įgavo dvasinę dimensiją, atsiradusią kaip priešara prieš tai vyravusiam retrospektyviniam istorizmui. Šio laikotarpio architektūra, XX a. 8 dešimtmečio viduryje, dekoratyvėjo, architektai naudojo struktūrinius elementus kaip ornamentiką, pradėjo ieškoti įmantresnių architektūrinės išraiškos priemonių.

¹ International style (angl.)

2. Vėlyvasis modernizmas Lietuvos architektūroje pasižymi daugiausia formaliuoju stiliaus aspektu – modernizmui būdingų formų, planinės struktūros, funkcionalumo hiperbolizacijomis. Vėlyvojo modernizmo pradžia Lietuvoje galima laikyti plastiškų, brutalistinei estetikai būdingų formų naudojimą. Nors pasaulinėje architektūroje brutalizmas naudojo įvairias raiškos priemones, Lietuvoje ši architektūros kryptis išskirtinai monumentali, skulptūriška. Vėlesniu laikotarpiu matomos iracionalumo ir dekoratyvumo tendencijos, paplito plastiškų, skulptūrinių elementų naudojimas. Hiperbolizuotos vėlyvojo modernizmo formos matomos jau ir postmodernistiniu laikotarpiu, papildytos stilizuotais dekoratyviniais elementais, o viena iš vėlyvojo modernizmo kryptių – struktūralizmas turi tiesioginių sąsajų su šiuolaikine architektūra.

3. Regioninio charakterio paieškos moderniojoje Lietuvos architektūroje sietinos su šiaurinių kaimynų Suomų moderniosios architektūros įtaka. Šiuo laikotarpiu matoma išaugusi konteksto suvokimo svarba, vietinei architektūrai charakteringų medžiagų panaudojimas, vietos, o ne erdvės konceptas architektūroje, kuris vietomis peraugo į tautiškumą, tiesiogines tradicinės architektūros interpretacijas, kitur įgavo kritinio regionalizmo bruožų. Šios krypties meninė raiška, papildyta postmoderniosios architektūros medžiagiškumu pastebima ir šiuolaikinėje architektūroje.

4. Vėlyvojo modernizmo techninė estetika, pasižyminti struktūrinių, konstrukcinių sprendimų hiperbolizacijomis, užsienio architektūroje matoma nuo aštuntojo praėjusio amžiaus dešimtmečio pradžios. Lietuvos architektūroje, neskaitant pavienių atvejų, nuo paskutiniojo praėjusio amžiaus dešimtmečio vidurio. Šis laiko skirtumas sąlygojo pakitusią techninės estetikos meninę raišką, dažnai naudojamą kitų raiškos priemonių kontekste, siekiant išskirti ar akcentuoti vieną ar kitą architektūrinį elementą. Paviršių estetika, kilusi iš techninės estetikos, Lietuvos architektūroje iki šiol nepraranda populiarumo, tai galima sieti su nemažėjančiu verslo ir administracinių centrų poreikiu, aukštuminių pastatų atsiradimu. *Slick-tech* estetika paskatino didesnę susidomėjimą paviršių, kaip autonominių pastato elementų panaudojimu meninėje šiuolaikinės architektūros raiškoje, o tai sutampa su pasaulinėmis architektūros tendencijomis.

5. Postmodernioji architektūros meninė raiška, užsienio architektūroje matoma nuo septintojo dešimtmečio, Lietuvoje pradėjo reikštis tik devintojo dešimtmečio antroje pusėje. Išskirtinis Lietuvos postmoderniosios architektūros bruožas – istorinių elementų stilizacijos ir interpretacijos, iki 1990-ųjų matomos vėlyvojo modernizmo formų kontekste, nuo 1995-ųjų dažnai eklektiškame, įvairių naujų apdailos medžiagų naudojime. Vyraujantis dekoratyvusis postmodernizmas sukūrė chaotiškos architektūros laikotarpį, užgožusį pavienius

simbolių ir ženklų interpretavimo bandymus postmoderniojoje Lietuvos architektūroje.

6. Šiuolaikinės Lietuvos architektūros meninę raišką formuoja techninė estetika, kritinio regionalizmo kryptis, dekonstruktyvizmo ir minimalizmo raiškos tendencijos.

7. Tyrimo metu atskleistos ir įvardintos iki šiol Lietuvos architektūrologijoje netyrinėtos XX a. antros pusės architektūros kryptys atspindi nagrinėjamo laikmečio sociokultūrinius ir politinius procesus. Tyrimo medžiaga nustato Lietuvos architektūros meninės raiškos vietą pasauliniame kontekste, tuo pačiu išryškina vietinės architektūros savitumus. Naujai įvardintos kryptys ir tendencijos sukuria teorinį pagrindą tolesniems Lietuvos architektūros meninių procesų aiškinimams.

Trumpos žinios apie autorių. Algimantas Mačiulis gimė 1984 m. vasario 18 d. Vilniuje. 2007 m. įgijo architektūros bakalauro laipsnį Vilniaus dailės akademijos Architektūros fakultete. 2009 m. įgijo architektūros magistro laipsnį Vilniaus dailės akademijos Architektūros fakultete. 2009–2013 m. – Vilniaus Gedimino technikos universiteto doktorantas. Algimantas Mačiulis yra 4 mokslinių straipsnių autorius ir bendraautorius, įgyvendinęs 34 architektūrinius objektus, 11 teritorijos planavimo projektų, taip pat yra 5 architektūrinių konkursų dalyvis. Moksliniuose straipsniuose autorius naudoja pseudonimą Algimantas M. Mačiulis (Mačiulis M. A.).

Algimantas MAČIULIS

TRENDS OF ARTISTIC EXPRESSION IN
CONTEMPORARY LITHUANIAN ARCHITECTURE

Summary of Doctoral Dissertation
Humanities, History and Theory of Arts (03H),
Sculpture and Architecture (H312)

Algimantas MAČIULIS

ŠIUOLAIKINĖS LIETUVOS ARCHITEKTŪROS
MENINĖS RAIŠKOS TENDENCIJOS

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, menotyra (03H),
Skulptūra ir architektūra (H312)

2013 11 08. 1,5 sp. l. Tiražas 70 egz.
Vilniaus Gedimino technikos universiteto
leidykla „Technika“,
Saulėtekio al. 11, 10223 Vilnius,
<http://leidykla.vgtu.lt>
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, 09109 Vilnius